

SEPSISZENTGYÖRGY FUNKCIONÁLIS FEJLŐDÉSE

Szegregáció és gettósodási folyamat

Egy város funkcionális fejlődése annyira összetett, hogy egy rövid tanulmányban lehetetlen lenne kellő részletességgel összegezni a városiasodás folyamatát. Ezért kénytelen voltam tovább szűkíteni kutatásom tárgyát, tehát a továbbiakban a gettósodást és a szegregációs problémákat fogom bemutatni. A jelenlegi helyzet kialakulása több évszázad eredménye, ezért az összefüggések és a folyamatosság kimutatására szükségesnek tartottam, hogy egy rövid történelmi áttekintést nyújtsak a város fejlődéséről.

A város első okleveles említése 1332-ből származik, de a Váradi József utcai neolitikumi zsugorított csontvázletelek jelzik, hogy a település már az őskorban is lakott volt. A városi rangot feltehetőleg Luxemburgi Zsigmond magyar király adományozta 1427-ben, de írásos bizonyíték 1461-ben említi először Szentgyörgyöt *civitasként*. Az elkövetkező évszázadok alatt a várost fejlődésében hátráltatják a brassói kereskedőkkel folytatott vásártartási pereskedések, az adminisztratív szempontból eredő falu-városi státus párhuzamos léte, valamint az 1658-as tatár és az 1667-es török betörés, amely gyakorlatilag megsemmisíti a várost, és a lakosság nagyrészt elpusztítja.

Ki sem heverheti a város a totális gazdasági összeomlást, újabb csapás éri 1694-ben, amikor Veteráni osztrák tábornok dülja fel katonáival a várost. Paradox módon a város fejlődési ciklusa az osztrák elnyomás legsötétebb napjaira tevődik, amikor 1763–1764-ben Mária Terézia parancsára megalakítják a szentgyörgyi székhelyű II. Székely Huszárezredet. A huszárezred épületeit az akkor még adminisztratív szempontból különálló Szemerja falu és Sepsiszentgyörgy külterületének, déli határában építik fel (1880-ig Szemerja falu önálló településként szerepel). A határőrség létesítése egy bizonyos infrastruktúraigényt támasztott, aminek hatására nagyobb szabású építkezésekbe (laktanyák, iskola, templom, kereskedelmi, egészségügyi és adminisztratív intézmények). Az adminisztratív és politikai intézmények kiköltözését követte a polgári elit is, így néhány évtized alatt egy új városközpont alakul ki a mai Szabadság téren. A korábbi városközpont (Kálvin tér és környéke) elveszti központi funkcióját, és külső lakóövezetté degradálódik. Gyakorlatilag egy mező közepén (Barompiac) épül ki az új városközpont, elkülönülve a Deben patak völgyében húzódó Óvárostól. A település történetében ez tekinthető az első jelentősebb térbeli terjeszkedésnek, amely egyes övezetek átértékelődéséhez vezetett, ami a mai napig kihat a város fejlődésére. A városközpont észak-déli elmozdulásával egy vákuum keletke-

zett az új központ és a város között, amelyet rövid idő alatt a módosabb polgárság foglal el, fokozatosan megteremtve a kapcsolatot a két városrész között.

Ezt az időszakot nevezhetjük az elővárosiasodási periódusnak, amely 1763-tól, a huszárezred megalakulásától, 1896-ig tart, Gödri Ferencz polgármester mandátumába lépéséig. Ekkor épülnek föl a mai városközpont arculatát annyira meghatározó középületek: Vármegeháza, Ferenc József Kórház, Városháza, Bazár, Székely Mikó Kollégium.

A következő fejlődési ciklus a tulajdonképpeni városiasodási periódus (1896–1945). A központi rész térbenileg valamint funkcionálisan is tovább bővül. Fölépül a Bérpalota (1897), Kossuth Kávézó (1905), Általános Fiú- és Leányiskola, Tanító és Óvónőképző, Székely Nemzeti Múzeum. Megéptül 1899-re a Magyar Állami Dohánygyár, a már 1879 óta működő Első Székely Szövőgyár mellé kialakítva a település első ipari övezetét (Déli ipari övezet). Az 1891-ben megépített Brassó–Sepsiszentgyörgy–Kézdivásárhely vonalból kiépítik a Szentgyörgy–Csíkszereda vasútvonalat, amely újabb impulzust ad a város területi terjeszkedésének, a város történelmében először lépi át a település határa az Olt folyót, kialakítva az állomási külső lakóövezet csíráját. 1935-ben körvonalazódik a Tisztviselőtelep, a város első tervszerűen épült kertnyedve, rendezett sakktabla utcahálózattal.

Sepsiszentgyörgy funkcionális övezeteiben a legjelentősebb változás a totalitarizmus erőltetett urbanizációja áll be (1945–1989). A 60-as évek végétől megkezdődik a város erőltetett iparosítása (I.A.M.E., Covalact, I.S.A.M.A. stb.). A település jelentős szívóhatást kezd kifejteni a környező településekre, aminek következtében nagymértékben megnő a bevándorlók száma. A lakásigények kielégítésére hatalmas építkezésekbe kezdenek, létrehozva a várostól addig oly idegen „többemeletes betonmonstrumokat”. Az lakónegyedek megjelenésével a város tovább bővül déli, délkeleti irányba (1969–75 Újszemerja, 1980–89 Lenin és Munkásnegyedek; észak felé 1979-ben a Csíki negyed). Az új lakónegyedek előnyösebb helyzetét (központhoz és az ipari negyedekhez való közelség) valamint a közművesítés magasabb fokát úgy a betelepülők mint az őslakosság előnyben részesítette az újonnan épült lakótelepeket. A 19. század elején a már központi szerepkörét elvesztő városmag tovább degradálódik, és a 20. század második felére külső lakóövezetté süllyed le. Az újonnan épült lakótelepek közül kivételt képez a Csíki negyed, amely már eleve előnytelen helyre volt telepítve (távol a központtól és az iparnegyedektől). Ezért e két utóbbi övezetben a 70-es évek közepétől beindult egy szegregációs folyamat, melynek következtében a társadalmi és gazdasági ranglétra alsóbb osztályai polarizálódtak e két városrészben. A szegregáció negatív visszacsatolási folyamatokat eredményezett. Az épületek megrongálódása és a közművesítés gyenge mivolta fölerősítette a szegregációt, elérve mára a gettosodás szintjét. A társadalom leghátrányosabb helyzetű nemzetisége tömörült ide, a romák. Napjainkban a megközelítőleg 80% magyar lakosú városhoz viszonyítva a Csíki negyedben 70%-os roma és

román nemzetiségű az arány (roma 37%, román 35%, magyar 28%). Az arányokat tekintve véleményem szerint joggal beszélhetünk egy gettósodási folyamat kezdetéről. Sepsiszentgyörgy 5087 roma nemzetiségű lakosából megközelítőleg 1200 személy lakik (roma összlakosság 25%-a) a Csíki negyekben.

Az ősvárosmagban végbemenő szegregációs folyamatok főleg az Őrkő déli előterében, a Debren patak jobb partján voltak igen nagy mértékűek. A leértékelődő városrész északi részét, amely eredetileg is az ősvárosmag peremvidékét képezte, valószínű, hogy a régmúltban is ez a nemzetiség lakta. Azonban az iparosítás a környező falvakból a roma lakosságra is ugyanazt a szívóhatást gyakorolta, mint a magyar vagy román lakosságra, de szemben az utóbbiakkal, a roma lakosság igyekezett egy tömbben maradni. Eleve olyan helyre költöztek, ahol már éltek ezen közösség tagjai. Így alakult ki az ősvárosmag nyugati peremén a település legnagyobb roma közössége. A városba való betelepülésük és a természetes szaporodás olyan mértékű volt, hogy rövid idő alatt kinőtték a peremterület kereteit. A gazdaságilag jobb helyzetben lévők a leértékelődő városrész belsőbb területein vásároltak ingatlant, de a többség nem engedhette meg magának a telek vagy a kész ház megvásárlását. Ennek következtében a több hektárt kitevő, a hadsereg tulajdonában levő gyakorlóteret foglalnak el illegálisan, és építik föl viskóikat. A Kender és az Irinyi utca folytatásaként kialakítanak egy, a harmadik országok nagyvárosainak periferiájához kísértetiesen hasonló nyomornegyedet (*Sqatter settlement*), amelyből hiányzik a közművesítés legalapvetőbb formája is. Az etnikai arányt 100%-ban a roma közösség alkotja. A W.L. Henderson és Ledebur „Gettósodási modeljének” iskolapéldája ez az övezet. A város roma közösségének (5 087 személy) csaknem fele él itt (2 400 személy), megközelítőleg 450 család. A gettó fogalmát kimeríti az a tény, hogy csupán 25 ház rendelkezik telekkönyvvel, hivatalosan csak 10 helyre van bevezetve a villamos energia és öt család rendelkezik telefontal. Két közcsappal rendelkezik, és gyakorlatilag nem létezik szennyvízelvezetés. A házak többsége 2–3 m²-es egyszobás helység csatorna és folyóvíz nélkül, amelyben gyakran 2–3 család is él. Az 1989-es fordulat után a veszteséges gyárak sorra bocsátották el az alkalmazottaikat, és a leépítések e népcsoportot érintették a legsúlyosabban. Mára csupán 20 személy maradt állásban, a többség alkalmi munkából és a gyermekpótlékból él, valamint illegális kereskedelemről és munkavállalásból. Az írástudatlanság meghaladja a 90%-ot és alig 6% beszél az államnyelvet. A kulturális és gazdasági különbségek a magyar és a román közösséggel szemben komoly társadalmi és etnikai konfliktusok táptalaját szolgáltatják a közeljövőben.

Ezt felismerve a 90-es évektől kezdve különböző humanitárius és nonprofit szervezetek felvállalták ennek az etnikumnak az érdekképviseletét és gyakorlati lépéseket tettek a társadalomba való integrálódásuk érdekében.

1991 decemberében, Teréz anya városunkba való látogatásakor, Sepsi-szentgyörgyön is megalapította a Teréz anya Lányai Rendet, amely föl vállalta a roma gyerekek lelki ápolását. Ugyancsak ebben az évben felépült az első „cigánytemplom”. Márkus András római katolikus plébános nemcsak a lelki, hanem a szellemi ápolásukat is célul tűzte ki. Kezdeményezésére 1992. január 1-én megalapítják a „Néri Szent Fülöp” roma iskolát, amely 1993 január 1-től államilag is támogatott intézménnyé válik. 1998-ban 389 tanulója van az iskolának, 17 tanár felügyelete alatt. Elsődleges célja az analfabetizmus mérsékelése és a kultúrszínvonal emelése. 1997-ben megkezdték egy kulturális központ építését, amely magába foglal majd egy óvodát, 250 személyre tervezett iskolát 33 szakpedagógussal, egy fogászati rendelőt, egy általános orvosi rendelőt betegszobákkal együtt. Pénzhiány miatt igen lassan haladnak az építkezésekkel, és újabb beruházások még távlatilag sincsenek számításba véve. A jelenlegi helyzet azonban nem tűr halasztást, mert az egyre növekvő feszültség a telep lakói és a környező negyedek lakosai között akár konfliktusokhoz is vezethet.

Távlati megoldás: a roma lakosság integrálása a város közösségébe, a nemzeti öntudat megőrzése és ápolása mellett. Mindezeket elsősorban a gyerekek iskoláztatásával és speciális munkahelyek megteremtésével lehet csak elérni, amelyből az állami intézményeknek is nagy mértékben ki kell venniük a részüket, mivel átfogó beruházásokra lenne szükség (alapvető infrastruktúra kiépítése).

Rövid távon: a háztelkek tulajdonjogának tisztázása, bérbeadása a roma közösség részére, hogy el lehessen kezdeni e negyed infrastrukturális fejlesztését.